די פוילישע רעגירונג באַפעלט צו רעאָרגאַניזירן די אידישע קהלות אין פוילן

א בריוו פון פוילן

פון מ. מאָזעס

אין דער ירושלים'ער נאַציאָנאַלער אוניווערסיטעט־ביבליאָטעק געפינט זיך א רוויסע קאָלעקציע פון אידישע אַרטיקלען און בילדער וועלכע ס'האָט אין משך פון 32 יאָר צייט געזאַמלט דר. אברהם שוואַרץ. אַט די גרויסע ווערטפולע קאָלעקציע האָט דער געערטער פאַכמאַן אוועקגעשיינקט דער נאַציאָנאַלער ביבליאָטעק. דאַרפן קאָן מען טרעפן אַנטיקן, וואַנדערבאַרע זאַכן, כתב יד'ן, פאַרטרעטן פון פאַרשיידענע גדולים פאַרשטייער פון דורות און עפּאָכן, די צאָל פון אַרטיקלען דער־גרייכט ביי הייניטקן טאָג ביז אַרום 4,000 און 2,000 פאַרטרעטן פון די גרעסטע אידן אין פאַרשיידענע לענדער פאַר די לעצטע 400 יאָר.

ווען אינהאַלט און ספּעציעלן גע־שמאַק פון דער זאַמלונג, איר נייטווענ־דיקייט און וויכטיקייט איז כדאַי צו ציטירן די מיינונג פון דעם באַוואוסטן אידיש־דייטשן שרייבער סטעפאַן צווייג: "די אַרטיקלען וועלן ווערט ניט נעזעען מיט די אויגן, עס איז ניט פילבאַר. מען פילט דאָס נאָר דורך דער פאַרשעלונגס קראַפט. ווען דער חוש פון טיפּזיניקן געפיל געטט דורך די בלעטער אַלס וועבאַרע איבערבליבע־נישן פון אומשטערבלאַכע, אַלס פילי־באַרע טרים פון א גרויסן יש, נאָר דאַן קאָן דערגרייכן צו אונז פון די טויטע בריוו אַן בלעטער א קלאַנג פון א נייסטיקן לעבן".

די זאַמלונג פאַרמאַגט א גרויסן אַר־נעראַלכן דערציערישן ווערט און א קול־טורעלן פאַליטישן כלפי־חוץ — אויך סערלאַך. אַן אויסשטעלונג פון אַזאַ פאַרט גאַנצער קאָלעקציע, דינט פאַר אונז און פאַר דער גאַנצער וועלט ווי א פאַנטעזאַן פון די בעסטע חשונ־סטע מענשן פון פאַלק: זעט וועמען מיר דאָרן אַרויסנעמען! א אַלמונזע פון בילדער—דערט אַן אויפן אַן זיך אַליין, דאָ דערט די פערזענלאַכקייט אַליין.

כדי צו נעמען א באַגריף וועגן דעם אינהאַלט און פאַרנעם פון דער גרויסער זאַמלונג איז נעגוג אַנצוצייגן כאַטש אויף א קליינער צאָל נעמען־פּערזענ־לאַכקייטן פון דער גרויסער סעריע אַר־טאַראַפן וועלכע געפינען זיך אין דער ירושלים'ער נאַציאָנאַלער ביבליאָטעק פון פון: ר' נתן אַדלער, ר' יונתן אייב־שוץ, ר' עקיבא אייגער, קורט אייזנער, דער ווילנער גאון, אנטאָקאָלסקי, נ. ה. אימבער, ר' אחרן טשערנאָביליער, לודר־וויג בערנע, לאַרד ביקאָנספילד, זיין פאַטער יצחק דיזראַעלי, פּראָפ. גרעץ, טעאָדאָר הערצל, פּראָפ. הערמאַן וואַמ־בערי, לודוויג זאַמענהאָף (דערפינדער פון עספּאַראַנטאָ), וועלוועלע ערנסטראַנע (זבאַרשער), יהושע העשל אַפּטער, הערמאַן קאָהאַן — פילאָזאָף, אד"ם הכהן לעווענסאָן, ר' לוי יצחק בערדי־טשעוואַר, יצחק בער לעווענסאָן, ר' משה פיים לוצאַטי (רמח"ל), שמואל דוד לוצאַטי (שד"ל), לואַרזשי לוצאַטי, פערדינאַנד לאַסאַל, ראָזא לוקסעמבורג, קאַרל מאַרקס, מענדעלע מוכר ספרים, משה מענדעלסאָן און זיין שאָכטער דאָ־ראַטי (שלעגעל פרוי) און הענריעטאַ, זיין אייניקל, פעליקס מענדעלסאָן בער־טאָלדי — קאָמפּאָזיטאָר, זינפריד מאַר־קוס (אוטשאַבאַביל ערפינדער), ר' משה סופר (חתם סופר), חיים זעליק סלאָ־נימסקי, נחום סאָקאָלאָוו, פּרץ סמאָ־לענסקי, זוריוויג פיליפּסאָן, לעאָן און שמחה פינסקער, יוסף פערל, י. ל. פּרץ, ל. צונץ, ר' יוסף קאַרא (מחבר פון שולחן ערוך), גבריאל ריסער, ר' חיים בר' שמחה הכהן ראַפּאָפּאָרט, וועלכער האָט זיך מתוכח געווען מיט די פראָב־קיסקין; אנטאָן רובינשטיין, משה שטיינשטיינדאָר, אַרטור שניצלער, שלום־עליכם, ר' שניאור זלמן ליאַדיער, מ. מ. דאַליצקי, א. קאַנשטאַם, ר' שמעריל נח שניי־ערסאָן, דער "ייטשיי־טער עיזלוי (ר' שלמה פאַליאָטשעק), האַטענער, נאָרדוי, פּראָפּ. פּרוויד, י. ל. גאַרדאָן, איינשטיין, ליבערמאַן, א. וואַ־שערמאַן, סאַראַ בערנהאַרד, בן־יהודה, קאַמינער און נאָך אַ סך אַנדערע וועמען מ'קאָן ניט אויסרעכענען אין א צייט מונגס אַרטיקל אַזוי ליב אַנגעל אין פּלאַץ. זייער אינטערעסאַנט איז היינריך הייד־נעם א ברוין צו זיין חבר, משה מאַזער, פון יאָר 1826. וואו צווישן פאַרשיי־דענעם שרייבט ער פאַלגענדיקס: "איך באַדויער זייער מיין שבד, ניט נעגוג וואָס מיין לאַגע האָט זיך ניט פאַרבע־סערט, נאָר אַזוי ווי צו לחכעיס לייד סערלאַך. אַן אויסשטעלונג פון אַזאַ אַרט גאַנצער קאָלעקציע, דינט פאַר אונז און פאַר דער גאַנצער וועלט ווי א פאַנטעזאַן פון די בעסטע חשונ־סטע מענשן פון פאָלק: זעט וועמען מיר דאָרן אַרויסנעמען! א אַלמונזע פון בילדער—דערט אַן אויפן אַן זיך אַליין, דאָ דערט די פערזענלאַכקייט אַליין.

כדי צו נעמען א באַגריף וועגן דעם אינהאַלט און פאַרנעם פון דער גרויסער זאַמלונג איז עגנוג אַנצוצייגן כאַטש אויף א קליינער צאָל נעמען־פּערזענ־לאַכקייטן פון דער גרויסער סעריע אַר־טאַראַפן וועלכע געפינען זיך אין דער ירושלים'ער נאַציאָנאַלער ביבליאָטעק פון: ר' יונתן אייב־שוץ, ר' עקיבא אייגער, קורט אייזנער, דער ווילנער גאון, אנטאָקאָלסקי, נ. ה. אימבער, ר' אחרן טשערנאָביליער, לודר־וויג בערנע, לאַרד ביקאָנספילד, זיין פאַטער יצחק דיזראַעלי, פּראָפּ. גרעץ, טעאָדאָר הערצל, פּראָפּ. הערמאַן וואַמ־בערי, לודוויג זאַמענהאָף (דערפינדער פון עספּאַראַנטאָ), וועלוועלע ערנסטראַנע (זבאַרשער), יהושע העשל אַפּטער, הערמאַן קאָהאַן — פילאָזאָף, אד"ם הכהן לעווענסאָן, ר' לוי יצחק בערדי־טשעוואַר, יצחק בער לעווענסאָן, ר' משה פיים לוצאַטי (רמח"ל), שמואל דוד לוצאַטי (שד"ל), לואַרזשי לוצאַטי, פערדינאַנד לאַסאַל, ראָזא לוקסעמבורג, קאַרל מאַרקס, מענדעלע מוכר ספרים, משה מענדעלסאָן און זיין שאָכטער דאָ־ראַטי (שלעגעל פרוי) און הענריעטאַ, זיין אייניקל, פעליקס מענדעלסאָן בער־טאָלדי — קאָמפּאָזיטאָר, זינפריד מאַר־קוס (אוטשאַבאַביל ערפינדער), ר' משה סופר (חתם סופר), חיים זעליק סלאָ־נימסקי, נחום סאָקאָלאָוו, פּרץ סמאָ־לענסקי, זוריוויג פיליפּסאָן, לעאָן און שמחה פינסקער, יוסף פערל, י. ל. פּרץ, ל. צונץ, ר' יוסף קאַרא (מחבר פון שולחן ערוך), גבריאל ריסער, ר' חיים בר' שמחה הכהן ראַפּאָפּאָרט, וועלכער האָט זיך מתוכח געווען מיט די פראָב־קיסקין; אנטאָן רובינשטיין, משה שטיינשטיינדאָר, אַרטור שניצלער, שלום־עליכם, ר' שניאור זלמן ליאַדיער, מ. מ. דאַליצקי, א. קאַנשטאַם, ר' שמעריל נח שניי־ערסאָן, דער "ייטשיי־טער עיזלוי (ר' שלמה פאַליאָטשעק), האַטענער, נאָרדוי, פּראָפּ. פּרוויד, י. ל. גאַרדאָן, איינשטיין, ליבערמאַן, א. וואַ־שערמאַן, סאַראַ בערנהאַרד, בן־יהודה, קאַמינער און נאָך אַ סך אַנדערע וועמען מ'קאָן ניט אויסרעכענען אין א צייט מונגס אַרטיקל אַזוי ליב אַנגעל אין פּלאַץ.